

ВРЪЗКИ МЕЖДУ ДЕТСКИТЕ НАГЛАСИ И НАГЛАСИТЕ НА РОДИТЕЛИ, ВРЪСТНИЦИ И МЕДИИ КЪМ ВЪЗРАСТНИТЕ

Галина Христова Петкова

RELATIONS BETWEEN CHILDREN'S ATTITUDES AND ATTITUDES TOWARD OLDER ADULTS OF PARENTS, PEERS AND THE MEDIA

Galina Hristova Petkova

***Абстракт:** Статията представлява психологическо проучване, провокирано от тенденцията към нарастване на застаряващото население, която все по-ясно се открива през последните десетилетия и ни отвежда на негово място в Европа. Обект на изследването са деца на възраст от десет до дванадесет години. Предмет на изследване са детските нагласи и нагласите относно възрастните на родители, връстници и медии. Целта е да се проследят зависимостите между тях.*

***Ключови думи:** нагласи, връзки*

***Abstract:** This article presents a psychological research, instigated by the latest trend of an increase in the number of ageing population, which has been characteristic for the country over the last decades, and which ranks Bulgaria fifth in Europe. The subjects of the investigation are children aged 10 to 12. The paper analyses children's attitudes and attitudes toward older adults of parents, peers and the media on it. The aim is to trace this relationships.*

***Key words:** attitudes, relations*

Въведение

Изследването е посветено на детските нагласи към възрастните и процесите на остаряване, на разбиранията върху образа на възрастния – качествата, чертите и способностите, с които възрастния и процеса на остаряването се открива в съзнанието на детето, на връзките между нагласите, изразени чрез поведението и разбирането, което детето притежава за възрастния. Изследването проследява и влиянията на различните информационни източници – родители, връстници и медии върху изграждащото се разбиране на децата за възрастните в процеса на социализацията.

Редица изследвания откриват, че промяната на политиките към възрастните, които са основополагащи за техния живот, се определят от трансформирането на нагласите, които се поддържат (Brubaker и Powers, 1976).

Какво е отношението към възрастните в контекста на поколенията?

Изследванията откриват, че нагласите към възрастните са противоречиви (Hickey, Hickey, Kalish, 1968). Отношението към възрастните обединява позитивни и негативни измерения. Това противоречиво отношение към възрастните и към процеса на остаряването обхваща и процеса на собственото остаряване (Seefeldt, Jantz Galper и Serock,

1977). И особено в ситуации когато доминира негативния образ за остаряването влияе върху контактите с възрастните (Neugarten, 1976), както и върху разбиранията за активностите, с които възрастните могат да се ангажират, и върху границите на контрола, който могат да упражняват върху своето поведение с напредването на възрастта (Langer, Perlmutter Chanowitz и Rubin, 1980; Rodin и Langer, 1980).

Би трябвало да се отбележи, че независимо от динамичните промени в отношенията между поколенията в семейството, както и в очакванията по отношение на възможните ангажименти във времето, все още не съществуват достатъчно изследвания, които да очертават разбиранията и измененията в нагласите. Обикновено изследванията са съсредоточени към юношеската възраст и във времето на зрялостта. Настоящото изследване се опитва да проследи измененията в разбиранията и нагласите при децата, във възраст 10-12 години, което се отразява върху динамиката на семейните отношения и върху постигането на целите на развитие в този период.

Изменения на нагласите

В повечето случаи правим възможното да защитим нашите убеждения и нагласи и сме склонни да поддържаме нагласите си, ако са свързани с: чувство, което ни кара да запазим верността към нагласите; основните ценности и аз-образа; ако са споделени от значимите други; ако съществува чувство на дълг, прикрепящо ни към традицията; ако ценностите са самоценни, т. е. определят нашето отношение към света и самите себе си. И все пак ние променяме нашите нагласи, но как става това. Именно чрез промяна в нашите убеждения и поведение. Това от, което имаме нужда е не да проверим тяхната истинност, а от тяхното потвърждаване. Следващият момент е да се уверим в правотата на нашите убеждения и след това ще започнем да поддържаме всичко, което поддържа нашето убеждение или ще започнем да отхвърляме всичко, което неподдържа нашето убеждение. По този начин запазваме увереността в правотата на собствените си убеждения и съществуващите нагласи. Ако нагласата е силна, вероятно няма да се повлияем, но ако е слаба то тогава съпротивата би била различна. Тук би ни помогнало желанието за обективност. Засилването на обективността можем да направим като поемем отговорност: да обосновем това, което приемаме пред безпристрастен свидетел; да разгледаме това, което приемаме от противоположната позиция; да зададем въпроси, които биха засилили проясняването. Тук трябва да допуснем и това, че когато нагласата е дълбоко укоренена, чувството на обективност може да остане в плен на самата нагласа. Възниква и въпросът колко убедителни биха били чуждите доводи. Ричард Пети и Джон Качопо твърдят, че нашата чувствителност към съдържанието на посланията зависи единствено от смисъла, който имат за нас.

Метод

Настоящото изследване използва данни събрани от дисертационно проучване на нагласите на децата към възрастните.

Извадката се състои от 400 деца между десет и дванадесетгодишна възраст от десет училища в Бургаска и Сливенска област. От тях 225 (56.5% момичета) и 175 (43.8% момчета). 10 (2.5%) от участниците са на възраст девет и половина години; 73 (18.3%) са на възраст десет години; 91 (22.8%) са на възраст единадесет години и 226 (56.5%) са на възраст дванадесет години.

Инструменти

„Детските нагласи” (CVOA-част трета, Marks, Newman).

Въпросникът се състои от семантично диференцираща скала, съдържаща 11 биполярни двойки прилагателни, които биха могли да опишат хора от всякаква възраст. Оценяват детските нагласи по пет-степенна скала. Инструментът произвежда комбиниран резултат с обхвата от 11 до 55 като по-високите оценки са показател за по-позитивни нагласи.

Базисен въпросник (Скала 9 11 12 13)

Въпросник за оценка на разбиранията на децата върху разбиранията на възрастните за остаряването. Въпросникът съдържа 9 въпроса, представящи демографска справка и 4 айтема, оценявани по три степенна скала. По-високите (ниски) резултати предполагат и по-силно (по-слабо) влияние. Произвежда комбиниран резултат от 4 до 12.

Три въпроса засягат класа на детето, възрастта и пола. Четири от въпросите засягат броят баби и дядовци, които детето е срещало в своя живот. Децата трябва да изброят до три баби и дядовци, които са живи в момента; да отбележат къде живеят – в град или село; да посочат честотата на контактите и удоволствието, което изпитват от прекараното време с тях. Децата са запитани дали някога са живели в един и същи дом с личност на възраст от 65 г. и повече. Един от въпросите се свежда до участие в училищен проект или дейност, в които са си взаимодействали с възрастни хора (на възраст 65г. и повече).

Процедури

Въпросниците са назначени по класове в техните редовни часове. Всеки един от класовете е посетен от изследователя и е направен кратък инструктаж. Времето, определено за попълване на въпросниците е 90 минути, разделено в два последователни редовни учебни часа. Изследователят прочита на глас въпросите на учениците, докато те четат и отбелязват своите отговори. При проблем с попълването на въпросниците, изследователя отива до мястото на субекта и обяснява индивидуално. Тест – атмосферата е считана за доста добра и класовете не показаха да имат никакви специални проблеми при попълването на тестовете. След теста на учениците е обяснена същността на изследването и им е дадена възможност да задават въпроси и да изразят тяхното мнение и чувства относно тестването.

Резултати

Психометрични параметри на въпросника за оценка на нагласите

При проверка на хипотезата за нормалност на разпределението на общия суров бал от въпросника за нагласите трябва да се отхвърли хипотезата за нормалност на разпределението по D -критерия на Колмогоров-Смирнов ($D=0,08358$; $p < 0,01$). Следователно разпределението на общия суров бал по скалата *не е нормално*. Хистограмата е асиметрична – скосена е отлясно, което означава, че участниците в цялата извадка имат склонност да отговарят с по-високи степени на съгласие с предложените твърдения (фиг. 1).

Хистограма на честното разпределение на общия суров бал

(фиг. 1)

Таблица 1: Статистики

Брой участници	Среден суров бал	Медиана	Мода	Честота - Мода	Долен квантил	Горен квантил	Стандартно отклонение	Асиметрия	Ексцес
400	43.882	45.000	48.00	30	40.000	49.000	6.239	-0.572	0.160

Надеждността по алфа на Кронбах (по всички айтеми) – алфа на Кронбах (.75) е доста над средната, което означава, че надеждността на въпросника е много добра.

Психометрични характеристики на въпросника за оценка на разбиранията на децата върху разбиранията на възрастните за остаряването

При проверка на хипотезата за нормалност на разпределението на общия суров бал от въпросника трябва да се отхвърли хипотезата за нормалност на разпределението по D -критерия на Колмогоров-Смирнов ($D=0,17794$; $p < 0,01$). Следователно разпределението на общия суров бал по скалата *не е нормално*. Хистограмата е асиметрична – скосена е отдясно, което означава, че участниците в цялата извадка имат склонност да отговарят с по-високи степени на съгласие с предложените твърдения.

Таблица 2: Статистики

Валидно N	Среден суров бал	Медиана	Мода	Честота - Мода	Долен квантил	Горен квантил	Стандартно отклонение	Асиметрия	Ексцес
400	9.342	10.000	8.000	10.000	1.616	12.000	1.610	0.125	-0.347

Надеждността по Алфа на Кронбах (по всички айтеми) – Алфа на Кронбах (0.342) е много под средната, което означава, че субскалата е с много ниска надеждност. След премахване на айтем 12, алфа на Кронбах (0.616) е над средната, което означава, че субскалата е с добра надеждност за настоящото изследване.

Изследване на зависимости между отделните променливи (като зависими променливи спрямо фактора пол).

Скалата на въпросника за оценка на нагласите като зависима променлива

Дизайн на експеримента от типа еднофакторен план

Фактор „пол“	момичета	момчета
--------------	----------	---------

Дизайнът дава възможност да се изследва влиянието на независимия фактор „пол“ върху скалата на въпросника за оценка на нагласите като зависима променлива. Факторът *пол* няма статистически значимо влияние върху суровия бал по скалата *Детските нагласи за остаряването*, т.е. F -критерия е нисък, а $p > 0.05$ ($F=0.12$; $p=0.729$). Момичетата и момчетата имат статистически равни средни сурови балове по тази скала.

Корелационен анализ между съответните променливи нагласи и разбиранията на децата върху разбиранията на възрастните за остаряването.

Таблица 3: Интеркорелационна матрица с корелационни коефициенти от анализа на всички данни от извадката

Correlations (TotalScoresAllTestsGalia.sta) Marked correlations are significant at $p < .05000$ N=400 (Casewise deletion of missing data)									
	Means	Std.Dev.	T1 Субскала 9 11 12 13	T1 Субскала 2 Честота на контакти с баби и дядовци	Общ бал по Тест 2 Факти относно остаряването	T3 Композитен бал	Общ бал по Тест 4 Детските нагласи за остаряването	Общ бал по Тест 5 Емпатия за деца и юноши	Общ бал по Тест 6 Детският алтруизъм
T1 Субскала 9 11 12 13	9.34250	1.61608	1.000000	-0.018389	0.093057	0.018531	-0.040495	0.100185	-0.025250
T1 Субскала 2 Честота на контакти с баби и дядовци	23.20000	7.28648	-0.018389	1.000000	-0.040572	-0.037580	0.044239	-0.022319	0.082875
Общ бал по Тест 2 Факти относно остаряването	58.94250	5.53088	0.093057	-0.040572	1.000000	0.092875	0.080936	0.209272	0.011467
T3 Композитен бал	11.47000	2.98015	0.018531	-0.037580	0.092875	1.000000	-0.054718	0.118016	0.024940
Общ бал по Тест 4 Детските нагласи за остаряването	43.88250	6.23867	-0.040495	0.044239	0.080936	-0.054718	1.000000	-0.034220	-0.045535
Общ бал по Тест 5 Емпатия за деца и юноши	73.67250	10.22995	0.100185	-0.022319	0.209272	0.118016	-0.034220	1.000000	0.097875
Общ бал по Тест 6 Детският алтруизъм	19.51000	3.30867	-0.025250	0.082875	0.011467	0.024940	-0.045535	0.097875	1.000000

В таблицата са представени коефициенти със значимост на ниво $p < 0.05$.

Резултати от изследванията, свързани с хипотезата, разглеждаща отношението нагласи – разбиранията на децата върху разбиранията на възрастните за остаряването.

Очакванията, отразени в хипотезата са, че нагласите ще бъдат повлияни от разбиранията на децата върху разбиранията на възрастните за остаряването.

Статистическите анализи не потвърждават връзката между нагласите на децата към възрастните и разбиранията им върху разбиранията на възрастните за остаряването. Нагласите корелират отрицателно с разбиранията на децата върху разбиранията на възрастните за остаряването (T1 -0.040).

Заклучение

Обсъждания, свързани с връзката детски нагласи – нагласи на родители към възрастните, както и образа на децата за възрастния и образа за възрастния, представен в медиите

Изследването не открива позитивна връзка между собствените нагласи към възрастните и нагласите на родителите към възрастните, както и образа на децата за въз-

растния и образа за възрастния, представен в медиите. Отсъствието на такава връзка може да се обясни с отслабване на влиянията на родителите с прехода към юношеството и със специфичните отношения с възрастните, които детето поддържа в своето семейство. Това допускане е в съгласие с изследванията на (Harris, 1995; McGue, Bouchard, Iacono, & Llykken, 1993; Berndt, 1979), откриващи отслабване на родителските влияния при изграждането на знанията за социалната реалност.

Обсъждания, свързани с половите различия по отношение на нагласите

Изследването не открива различия между момчетата и момичетата по отношение на техните нагласи към възрастните. В този смисъл настоящото изследване не потвърждава резултатите от изследванията на Falchikov (1990) и Downs (1981).

Изводи

- Хипотезата за връзка между собствените нагласи към възрастните и нагласите на родителите към възрастните, както и образа на децата за възрастния и образа за възрастния, представен в медиите не се потвърждава. Резултатите от изследването не подкрепят изследванията на Harris (1995).

- децата имат позитивни нагласи към възрастните хора. Резултатът е в противовес с редица по-ранни изследвания на (Page et. al., 1981; Hickey et. al., 1968; Seefeldt et. al., 1977), но в съответствие с изследвания на (Braithwaite, 1986; Burke, 1982; Fillmer, 1984; Harris et. al., 1988; Marks et. al., 1985), както и с някои по-нови изследвания (Newman et. al., 1997; Meshel, 1997).

Литература:

1. Стаматов, Р. (2000, 2003, 2004). Детска психология. Пловдив, ИК „Хермес“.
2. Ajzen, I. (1985). Attitude structure and behavior. In A.R. Pratkanis, S.J. Breckler, & A.G. Greenwald (Eds.). Attitude Structure and Function (pp.241-274). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
3. Ajzen, I. & Fishbein, M. (1980). Understanding Attitudes and Predicting Social Behavior. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
4. Bohner, G. (2002). Attitudes and Attitude Change: Social Psychology. Publisher: Psychology Press.
5. Breckler, S. J., & Wiggins, E. C. (1992). On defining attitude and attitude theory: Once more with feeling. In A. R. Pratkanis, S. J. Breckler, & A. C. Greenwald (Eds.), Attitude structure and function. Hillsdale, NJ: Erlbaum. pp. 407-427.
6. Carstensen, L., Mason, S., & Caldwell, E. (1982). Children's attitudes toward the elderly: An intergenerational technique for change. Educational Gerontology, 8, 291-301.
7. Forgas, J., Joel Cooper, J., & Crano, D. (2010). The Psychology of Attitudes and Attitude Change., Routledge.
8. Seefeldt, C., Jantz, R., Galper, A., Serock, K. (1977). Children's attitudes toward the elderly: educational implications. Educational Gerontology, Vol. 3, 301-310.
9. Kogan, N. (1961). Attitudes toward old people: The development of a scale and an examination of correlates. Journal of Abnormal and Social Psychology, 62, 44-54.

За контакти:

Галина Христова Петкова, Доктор по педагогическа и възрастова психология
тел. 0886060877, e-mail: hristova.petkova@abv.bg